

УДК 101.1+130.2

Рябека Є.А.

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ВИКЛИК ЄВРОПЕЙСЬКІЙ АКСІОЛОГІЇ

Аналізуються виклики, які спонукають до переосмислення основних (базових) цінностей сучасної Європи; автор аналізує проблеми, які формують цей виклик, фактори впливу та застереження, що впливають на формування єдиного аксіологічного фундаменту для цілісності континентальної спільноти. Головним застереженням, що лунає від євроскептиків є те, що євроінтеграція нівелює культурні відмінності різних народів, через що втрачається їх справжня ідентичність. Насправді ж такі звинувачення не мають під собою ґрунту, адже загальноєвропейські цінності та організаційні структури ніяк не спрямовані на нівелювання національних, етнічних, регіональних відмінностей культур і соціумів. Автор наголошує, що нині Європа немає однієї традиційної культури, єдиної церкви, домінуючої мови, як немає єдиних культурних традицій. Європейський простір – це своєрідна мультикультурна і мультинаціональна спільність, яку навряд чи можна привести до єдиного знаменника. Саме тут й постає проблема зміни самоідентифікування громадян різних національних держав в єдине означення «ми – європейці». Водночас ця багатоаспектна проблема містить в собі небезпеку завжди готових перетворень відмінностей в протиріччя, а то й в антагонізми. Специфіка Європи полягає і в тому, що кожен з її історичних регіонів містить ще стільки ж приводів для поділу, як і весь континент» [1, с. 77 – 78]. І тут як найяскравіше проявляється корисність і потужність європейських цінностей, адже саме вони допомагають віднаходити засоби до мирного взаємопорозуміння у вирішенні будь-яких проблем, що виникають на місцевому, регіональному, міждержавному рівні. Європейці сьогодні в будь-якій ситуації шукають ефективні інструменти зниження напруги, уникнення ескалації, орієнтуючись на аксіологеми миролюбства, толерантності, рівності у відмінностях, взаємовідповідальності.

Ключові поняття: людина, культура, цінності, аксіологія Європи, виклики та відповіді.

Рябека Е.А. Социокультурный вызов европейской аксиологии. Анализируются вызовы, которые побуждают к переосмыслению основных (базовых) ценностей современной Европы; автор анализирует проблемы, которые формируют этот вызов, факторы влияния и предостережения, влияющие на формирование единого аксиологического фундамента для целостности континентального сообщества. Главной заявкой, звучащей от евроскептиков является то, что евроинтеграция нивелирует культурные различия разных народов, из-за чего теряется их настоящая идентичность. На самом деле такие обвинения не имеют под собой почвы, ведь общеевропейские ценности и организационные структуры никак не направлены на нивелирование национальных, этнических, региональных различий культур и социумов. Автор отмечает, что в настоящее время Европа не имеет одной традиционной

культуры, единой церкви, доминирующего языка, как нет единых культурных традиций. Европейское пространство - это своеобразная мультикультурная и мультинациональная общность, которую вряд ли можно привести к единому знаменателю. Именно здесь и возникает проблема изменения самоидентифицирования граждан различных национальных государств в единое определение «мы - европейцы». В то же время эта многоаспектная проблема содержит в себе опасность всегда готовых преобразований различий в противоречия, а то и в антагонизмы. Специфика Европы заключается и в том, что каждый из ее исторических регионов содержит еще столько же поводов для разделения, как и весь континент» [1, с. 77 - 78]. И здесь ярко проявляется полезность и мощь европейских ценностей, ведь именно они помогают находить средства к мирному взаимопониманию в решении любых проблем, возникающих на местном, региональном, межгосударственном уровне. Европейцы сегодня в любой ситуации ищут эффективные инструменты снижения напряжения, во избежание эскалации, ориентируясь на аксиологемы миролюбия, толерантности, равенства в различиях, взаимответственности.

Ключевые понятия: человек, культура, ценности, аксиология Европы, вызовы и ответы.

Riabeka E. Sociocultural challenge to European axiology. *Challenges that prompt a rethinking of the basic (basic) values of modern Europe are analyzed; The author analyzes the problems that shape this challenge, the factors of influence and reservations that affect the formation of a single axiological foundation for the integrity of the continental community. The main caveat that comes from Eurosceptics is that European integration eliminates the cultural differences of dissimilar peoples, thereby losing their true identity. In fact, such accusations do not have any basis, because European values and organizational structures are not aimed at eliminating national, ethnic, regional differences of cultures and societies. The author emphasizes that Europe today does not have one traditional culture, one church, the dominant language, as there are no common cultural traditions. The European space is a kind of multicultural and multinational community that can hardly be taken to a single denominator. This is where the problem of changing the self-identification of citizens of different nation-states into a single definition of "we are Europeans" arises. At the same time, this multidimensional problem involves the danger of always ready transformations of differences into contradictions, and even into antagonisms. The specificity of Europe is that each of its historical regions contains as many reasons for the division as the entire continent "[1, p. 77 - 78]. This is where the value and power of European values are most clearly demonstrated because they help to find a means of peaceful understanding in solving any problems that arise at the local, regional, interstate level. Europeans today in any situation are looking for effective tools for reducing tension, avoiding escalation, focusing on the axiologists of peace, tolerance, equality in differences, mutual responsibility.*

Key words: man, culture, values, axiology of Europe, challenges and answers.

Практика європейського мультикультуралізму є чи не найефективнішою, завдяки сформованим історично аксіологічним пріоритетам. Саме Європа має потужну

соціокультурну фору, для гідної зустрічі часу, тотального, глобального мультикультуралізму, який вже відчувається масами і навіть описується теоретиками. Так, мультикультуралізм, за З. Бауманом, є неминучим, але в сучасну епоху інформаційного хаосу – своєрідним неоплемінним, коли в культурних практиках поєднуються різні аксіологічні концепти, що призводить до зростання полікультурності. «Вирішальним фактором є впевнене ствердження, що, незважаючи на те, якими будуть майбутні успіхи провідників національної однорідності і пропагандистів антиміграційних заходів, що Європа ще на тривалий час залишиться полікультурною. Культурне розмаїття в нашій частині світу буде радше зростати, аніж зменшуватись. Незважаючи на те, який шлях до інтеграції обрати, він починається з різноманітності, проходить через різноманітність і навряд чи її мине, принаймні не в найближчому майбутньому» [2, с. 20]. Звідси ми будемо наголошувати на тому, що ціннісна інтеграція та демократична консолідація Європи не просто не знищує унікальність та самобутність культур її народів, але й виробляє додаткові інструменти та смислові підґрунтя до етнічної, громадянської, регіональної, національної самореалізації різних суб'єктів, що задіяні в процесах політичної, економічної, соціокультурної інтеграції.

Можливо, саме європейські демократичні цінності мають сьогодні такий потужний інтеграційно-консолідаційний потенціал, тому що вони є органічними самій Європі, адже вироблялися в процесі її суперечливої та сповненої трагічних подій історії. Більшість сучасних європейських держав з упевненістю можуть стверджувати, що в корінні злами їх історичного формування ідеологія прогресивних змін тим чи іншим чином вміщувала гуманістично орієнтовані аксіологічні постулати. «В історії розвитку європейського континенту час від часу постають актуальними європейські цінності у якості засад державотворення. Так, до них як аксіологічних принципів була прикута увага у переломні періоди поступу країн Європи ще від часів Великої Французької революції і потрясінь середини XIX століття, так і у XX та на початку XXI століть. Історично цінності постають частиною загального європейського цивілізаційного надбання, до якого входять настанови раннього християнства, античності, епохи Відродження і європейських буржуазно-демократичних революцій, а нині й досвід самої європейської інтеграції» [3, с. 62]. Отже, коли ми говоримо про фактори впливу чи застереження щодо цінностей демократії, гуманізму і толерантності в Європі, маємо розуміти, що вони самі по собі є ключовими інструментами вирішення будь-яких протиріч, конфліктів, кризових ситуацій. Європейська аксіологія спрямована на миролюбну консолідацію, здатну запобігти чи в найм'якший спосіб вирішити будь-яку конфронтацію.

Одним зі складних та суперечливих питань в сучасній Європі є необхідність підтримки країн, що не входять до ЄС, але прагнуть до становлення демократії та відповідних цінностей. Багато європейців вже відчули певні негаразди через надмірне збільшення свого союзу, його бюрократичної імплементації й не хочуть більшого розширення. Як догана іншим державам висувається звинувачення в тому, що вони прагнуть лише до європейського економічного благополуччя, але не орієнтовані на сприйняття цінностей і принципів. «В останній час актуалізувалася проблематика співвідношення інтересів і цінностей в демократизаційних процесах. Не варто

заперечувати, що суспільства, які демократизуються, послуговуються в тому числі і досить прагматичними, утилітарними інтересами. Водночас ми маємо усвідомлювати, що демократичні цінності набагато більш іманентні інтересам розвитку, ніж будь-які інші. В той же час, будь-які прогресивні інтереси і цілі передбачають якнайширше втілення саме демократичних цінностей» [4, р. 35]. Східноєвропейські країни в свій час також значною мірою орієнтувалися на добробут західних сусідів, прагнули до кращого в економічному плані життя. Але при цьому паралельно відбулася і їх ціннісна інтеграція, завдяки якій вони стали повноцінними членами європейської сім'ї і так само впевнено як і «старі» суб'єкти дивляться у майбутнє цілого континенту.

Суттєвим викликом, що сьогодні постає перед усім людством, є вибуховий розвиток цифрової цивілізації, що несе багато дегуманізаційних небезпек. Саме в таких умовах особливої ваги та значимості набувають справді гуманістичні цінності та апробовані засоби їх впровадження, реалізації та захисту. Особливо в інформаційно-технологічну добу небезпечним стало активне застосування популістськими партіями і політиками мережових засобів для просування своїх ідей без будь-яких дебатів чи діалогу з опонентами. «Зведення політичних дебатів до технічних засобів веде до того, що люди втрачають можливість брати в них участь на рівні моралі та справедливості і, отже, можливість шляхом політичних дій впливати на їхні результати» [5, с. 367]. Протягом років ми спостерігаємо як популісти, застосовуючи ЗМІ та мережові засоби приходять до влади в різних частинах світу. В Європі вони теж набувають потужності, але міцний ціннісний фундамент ліберально-соціальної демократії все ж таки утримує європейських виборців від відвертих помилок. Поки що саме в Європі зберігається найстабільніша політична ситуація, незважаючи на всі виклики, фактори впливу та можливі застереження.

Нарешті, не можна не згадати і такий фактор зовнішнього впливу, як потужна імміграційна криза, що струшує Європу протягом багатьох останніх років. Вона є лише частковим проявом загальноцивілізаційного конфлікту, коли європейська спільнота має відстоювати власні цінності під тиском зовнішніх факторів, інших культурних матриць. «Культурно-цивілізаційна криза полягає у зіткненні представників двох або більше цивілізаційних кіл у певному політичному просторі. Вона підриває підвалини соціокультурної інтеграції народних мас зсередини, а отже, маси втрачають колективні можливості протистояти обставинам зовнішнього світу. Західні держави вже зіштовхнулися з подібною кризою: мігранти з Африки та Азії, часто нелегальні, не бажають інтегруватися в суспільство, створюючи гетто, які стають осередками злочинності і в майбутньому здатні підірвати єдність західної цивілізації. Більшість іммігрантів виконують некваліфіковану працю за низьку плату, яка не відповідає життєвим стандартам розвиненої країни» [6, с. 16]. В той же час, саме в Європі створюються і розвиваються найефективніші форми внутрішньої інтеграції. Завдяки ним відбувається асиміляція чужинців на принципах порозуміння і толерантності. Зрозуміло, що цей процес не може проходити безпроблемно, адже новоприбулі не готові до підтримання високих стандартів поведінки та побутової культури. Багато людей потрапляють в Європу нелегально, що також сильно впливає на їх поведінку і стиль життя. «Нелегальна міграція у ХХІ ст. стала глобальним явищем, причини якого –

нерівномірність розвитку країн і регіонів, голод, війни, репресії, безробіття тощо. Основними «постачальниками» мігрантів є країни Африки, Азії та Латинської Америки» [7, р. 351]. І все ж таки, як показала міграційна криза минулого десятиліття, Європа виявилася готовою до прийняття мільйонів знедолених. В ЄС не сталося соціальної чи кримінальної кризи через мігрантів, а їх абсолютна більшість прагне до повноцінної асиміляції на новій батьківщині. Цьому багато в чому сприяє саме об'єднуючий, консолідаційний потенціал європейських гуманістично-демократичних цінностей.

В контексті вивчення консолідуючої функції демократії в системі європейської аксіології, не можна не зупинитися на таких потужних викликах, як випробування війною та національно-економічними інтересами, що стали справжнім потрясінням для європейського типу світогляду протягом минулого століття. Дві світові війни, постійні конфлікти та суперечності буквально розривали Європу, незважаючи на те, що на початок минулого століття в її філософському, культурному, світоглядному полі вже домінували гуманістичні цінності та пріоритети. Але тут варто підкреслити, що потужні конфліктні ситуації в різних сферах і між різними суб'єктами виникали саме внаслідок відходу від демократичних норм, правил і орієнтирів. «Усі міжнаціональні конфлікти у Європі відбувались в дусі розриву з основоположними цінностями європейської цивілізації. Будь-який тоталітарний режим, що виникав у тій чи тій європейській країні, водночас виявлявся антиєвропейським за своєю суттю і входив у фундаментальне протиріччя з європейською ідентичністю. Саме процес її формування став на заваді виникнення тоталітарного та націоналістичного рецидиву у повоєнні роки в Європі» [8, с. 20]. З нашої точки зору, саме наполегливе втілення європейської аксіологічної матриці в другій половині минулого століття сприяло запобіганню нових конфліктних ситуацій, що могли б виходити на загальноконтинентальний та навіть світовий рівень.

Такий руйнівний конфлікт, як Друга світова війна наглядно показав європейцям, до чого може призвести нетерпиме ставлення до тих, хто хоч трохи несхожий на тебе. Окрім того, підґрунтям цієї світової трагедії була не тільки ксенофобія, але й потужні національно-економічні та корпоративні інтереси. Це примусило виробляти нові, інтеграційні, демократично-транспарентні, відповідальні механізми взаємодії між різними суб'єктами міжнародних відносин. «Трагедія Другої світової війни спричинила усвідомлення неефективності інституційних моделей, що існували до її початку, а також суто міжнародно-правових гарантій міжнародної безпеки, заснованих на абсолютній повазі до суверенітету держави. Країни Європи дійшли висновку щодо необхідності інституційного обмеження абсолютної суверенності для забезпечення миру. Так виникли перші регіональні міждержавні, а пізніше і наддержавні інституції, які на початковому етапі повинні були підтримуватися внутрішнім демократичним розвитком кожної держави відповідно до цінностей її внутрішнього права, що мало на меті не припустити повторного виникнення агресивних тоталітарних режимів, оскільки лідери Західної Європи усвідомили, що порушення демократії всередині держави веде до зовнішньої агресії» [9, с. 457]. Отже, можна стверджувати, що катастрофа світової війни не тільки не послабила віру в існування загальноєвропейських цінностей демократії та миролюбства, але й суттєво підсилила її. Тепер європейці повністю переконалися, що будь-які розмежування, нетолерантність та національна зверхність – зло, що може призвести до

великих трагедій. Не дивно, що падіння Берлінської стіни, повернення східноєвропейських країн до сім'ї Великої Європи стали справжніми святами для всього континентального простору.

В Європі завдяки потужним випробуванням війною та суперечностями національно-економічного характеру сформувалося обґрунтоване світоглядно-ціннісне переконання про те, що існує єдиний простір, в якому живуть люди, які ідентифікують себе як європейці. При цьому вони неухильно дотримуються принципів і цінностей демократичності і миролюбства. Німецькі автори Х.-Й. Шпангер та Й. Вольфф підкреслюють: «В сучасному світі тільки політичний режим репрезентативної демократії здатен тривалий час підтримувати стабільність та стан миру. І найголовніше не те, що демократичний режим забезпечує стабільність і тривалість існування певних соціально-політичних форм, а те, що це забезпечується головним чином завдяки застосуванню миролюбних, нерепресивних засобів, соціально-модераційних інструментів» [11, р. 37]. Сьогодні в Європі залишається чимало «гарячих» точок (чого варта тільки територія колишньої Югославії). Але саме завдяки тому, що такі території знаходяться в Європі, де поведінка суб'єктів таких конфліктів суттєвою мірою залежить від загальноєвропейських цінностей та демократичних процедур, протистояння не входять на «гарячий» рівень, а модеруються з метою поступового притишення та виходу на конструктивні рішення. Відомий конфліктолог М Дойч підкреслював, що «ключовою ознакою конфлікту є цінності та мотивації конфлікуючих сторін, їх прагнення та цілі, їх психопатичні, інтелектуальні та соціальні ресурси для ведення чи вирішення конфлікту» [там же, с. 476]. Європейці, послуговуючись практикою колишніх потужних протистоянь, намагаються створити ефективну систему вирішення суперечностей на основі цінностей миролюбства і толерантності, демократично-консенсусної взаємодії. Відсутність таких цінностей в російському і, частково, українському суспільстві призвело до виникнення нового збройного конфлікту в другому десятилітті ХХІ століття.

Цікаво, що країни, які обрали у другій половині ХХ століття демократично-правовий шлях розвитку, майже не конфліктували одна з одною (принаймні їх протистояння не виходили на рівень потужних збройних сутичок). Демократичні держави не слабкіші у військовому стані, але війна між двома демократіями сьогодні майже неможлива. І це не через те, що немає конфліктів, а через спільні цінності та економічні зв'язки. «Що стосується готовності демократій до миру, яку ми спостерігаємо з 1945 року, вирішальна роль має належати зовсім не демократичній конституції. Альянси впливають частково з військової, а частково з економічної конвергенції інтересів, для яких демократична форма держави завжди є другорядною» [12, с. 263]. Але за демократичного облаштування держави надзвичайно складно примусити більшість населення повірити в неможливість уникнення війни. Зрозуміло, що сучасні мас-медіа здатні переконувати маси в будь-чому, але високий рівень освіти в розвинених країнах, а також усталені аксіологічні пріоритети миролюбства та консенсусності допомагають суспільствам вирішувати складні конфліктні ситуації переговорами та компромісними методами в рамках толерантної взаємодії.

Через низку економічних та фінансових криз, що відбулися протягом останніх десятиліть, в усьому світі, в тому числі і в Європі, загострилися соціально-економічні

проблем і конфлікти. Але, як зазначає більшість експертів в сучасних проблемах співвідношення економіки і політики, соціуми, що послуговуються у своєму облаштуванні і управлінні демократичними цінностями та процедурами, легше переживають економічні кризи. «Навіть якщо до кінця природа взаємозв'язку між демократією та соціально-економічним добробутом ще не досліджена, такий зв'язок є незаперечним і підтвердженим емпірично. Саме втілення демократичних цінностей призводить до стабільного економічного процвітання та успішного витіснення бідності» [36, р. 40]. Це дозволяє стверджувати про те, що випробування цілісності європейської спільноти національно-економічними інтересами не веде до дезінтеграції, але зайвий раз доводить, що аксіологічний фундамент такої єдності є не просто вигадкою чи теоретичним припущенням, а потужним фактором та підґрунтям для розбудови міжнародних відносин конкретного типу.

Останнім потужним економічним поштовхом «тектонічного» характеру для Європи і світу стала криза 2008 року. Відтоді помітними є багато кризових тенденцій та суперечностей, посилюються позиції євроскептиків. «Економічна криза 2008 року дозволила дослідникам виявити наскільки зниження економічного базису та зменшення рівня добробуту впливає на ціннісне поле сучасних європейців. Показовим стало те, що в різних країнах криза тривала неоднорідно. Десять кризові явища пройшли за 1-2 місяця, а десять – затрималися на роки. Це привело до суттєвого розшарування європейців в плані економічних, матеріальних, побутових цінностей» [13, р. 12]. Але цінності демократії залишаються спільними, адже в країнах Східної Європи люди виходять на протест не під економічними гаслами, а вимагаючи справедливості, рівних можливостей, боротьби з корупцією тощо. Отже, практики великих збройних протистоянь, потужних фінансових криз, принципових національно-економічних протистоянь ведуть не до послаблення єдиного аксіологічного підґрунтя європейської спільноти, а до вироблення нових, більш ефективних інструментів праксеологічного використання демократично-гуманістичних цінностей.

А такі інструменти сьогодні і в найближчі десятиліття точно знадобляться, адже світ в цілому і європейська демократія зокрема перебуватимуть в ситуації постійної соціальної турбулентності. Глобально-інформаційний світ влаштовано таким чином, що в ньому постійно породжуються нові й нові можливості, в тому числі й ризикові, кризові. В залежності від комбінаторики подій, що відбуваються, інформації, що транслюється, реакцій, що продукуються суб'єктами, партіями, країнами, формуються конгломерати цінностей і уявлень, що самі по собі можуть вести до великих, навіть глобальних, небезпек. «Нинішній світ, підкреслюють вчені, знаходиться в небезпеці. І це дійсно так. Його переповнюють процеси, які важко прогнозувати: глобалізація та інформаційна революція, гібридні війни, ескалація напруги, військових дій, нарощування ядерного потенціалу, тероризм, майнове розмежування людей, посилення бідності, екологічна та інформаційна небезпеки, вичерпність ресурсів, корупція... Соціальна турбулентність є основною загрозою світу, який стоїть на краю прірви» [14, с. 511]. З нашої точки зору, не впасти в цю прірву можна лише утримуючись на міцній та стійкій ціннісній платформі. Тільки соціум, в якому є потужна і комплексно сформована світоглядно-аксіологічна база, здатен ефективно протистояти глобальній турбулентності. Однією з таких

ефективних і стійких суспільних спільнот є, на нашу думку, Європа з її консенсусно-демократичними, примирливо-компромісними, людиноцентричними цінностями.

В той же час, є потужна когорта вчених, експертів, дослідників, політиків, що постійно наголошують на глибокій процедуральній кризі неоліберальної демократії. Вони стверджують, що саме її орієнтованість на мультикультуралізм та максимальну толерантність призвели, значною мірою, до турбулентного стану глобальної системи. На їх думку, «криза неоліберальної моделі демократії поряд з іншими, наприклад світовою фінансово-економічною кризою є частиною глобальної системної кризи. Вона безпосередньо підсилює розвиток всіх суперечливих факторів і тенденцій, що впливає на напрямок подальшої трансформації міжнародної системи, котра з-за наявності багатьох протиріч входить у турбулентний період своєї еволюції. Відсутність консолідованої позиції політиків, експертів, вчених щодо сутності і змісту такого поняття, як демократія тільки підсилює сумніви в багатьох країнах та регіонах світу щодо доцільності її запровадження, акцентуючи увагу на специфіці національних традицій, культурі та шляху розвитку» [15, с. 256]. І такі позиції сьогодні віднаходять відгук в широких масах, використовуються в якості популістської електоральної стратегії. Люди, в тому числі і в Європі, сумніваються в перспективах і орієнтирах глобального розвитку. Такі сумніви посилюються через всесвітню турбулентність та місцеві соціально-економічні проблеми. В той же час, євроскептики і популісти не пропонують шляхів виходу з подібних криз та подолання глобальної турбулентності. Критика залишається критикою, а пропоновані моделі, які наголошують на необхідності згортання глобалізаційних та інтеграційних процесів, просто недолугі через очевидну неможливість їх реалізувати в сучасному глобальному світі.

З нашої точки зору, сучасна криза, глобальна турбулентність мають призвести не до скептицизму й антипрогресивному популізму, а до вироблення нових програм розвитку, що базуватимуться на принципах європейської аксіології: свободі і відповідальності, людиноцентризмі та солідарності, миролюбстві і толерантності, справедливості та правах людини. «Культурно-цивілізаційна криза є достатньо потужною, адже вона призводить до наростання відцентрових настроїв та розколу спільнот (прикладом може слугувати Брекзїт). Але водночас вона містить потенціал і до розвитку країн, про що свідчать приклади Сербії 2000 р. та Грузії 2004 р. Така криза обумовлює падіння довіри до поміркованих партій і дає шанс радикально налаштованим політичним силам випробувати себе у боротьбі за голоси виборців, незадоволених існуючим станом речей, що спостерігається у сучасній Європі. Втім, саме культурно-цивілізаційна криза часто мотивує політичну еліту ініціювати реформи у політичній, економічній, соціальній та культурній сферах» [16, с. 39]. В такій ситуації особливо актуалізуються філософські, соціологічні, культурологічні, аксіологічні, політологічні, політекономічні розвідки наукового характеру, спрямовані на вироблення концептуально-парадигмальних принципів подальшого розвитку країн, регіонів, континентів, людства в цілому. Наше дослідження закликає довести потужний іманентний потенціал європейських цінностей, які мають бути плідно використані у розбудові нового світу, що постане після подолання існуючої сьогодні турбулентності.

Це не відмінняє того, що сьогодні європейська спільнота переживає доволі глибинну, в тому числі й світоглядно-аксіологічну кризу. Вочевидь Європа увійшла в період турбулентності (євроскептицизм, брекзйт, економічні та екологічні негаразди та ін.) Через це з'являються такі думки та експертні судження: «тенденції і контрасти сучасних політичних і економічних реалій євробудівництва дають нам підстави зробити двоєдиний висновок: світо-системна організація європейського дому приховує природу моральних орієнтирів і цілей ринкових суспільств країн ядра системи та нівелює модальність перестороги обов'язкового краху таких систем» [17, с. 450]. Дійсно в Європі складається потужна партія тих, хто пророкує розпад та подрібнення єдиного європейського дому. Апологети такого євроскептицизму завжди знаходять вдалі цитати від видатних політичних діячів минулого: «настав час, коли світ повинен поглянути на європроект відкритими очима: якщо це можливо, зупинити його, якщо ні – обмежити його і впоратися з ним» [18, с. 355]. Та ми не поділяємо таку думку, адже майже кожне десятиліття ЄС пророкують розпад, а Європа і надалі залишається аксіологічним маяком для всього світу. Саме тут породжуються нові смисли, цінності, форми організації людського співжиття, спрямовані на те, щоб зробити останнє більш комфортним, доброзичливим, прогресивним, творчим. Жодна авторитарна чи замкнута система не створює сьогодні аксіологічних форм, патернів, інструментів, які були б цікаві в світі, інших регіонах. Тільки демократичні країни і спільноти продукують форми соціального благоустрою, які потім експортуються в інші країни та регіони в якості «м'якої сили», тобто образчиків та ціннісних принципів поведінки, взаємодії різних соціальних, громадських, політичних, економічних, культурних суб'єктів, акторів, реформаторів.

Турбулентність в різних сферах глобального та місцевого суспільного життя породжує безмежну кількість викликів, що постають потужними загрозами перед сучасною людиною. Але коли мова йде про демократію та її ціннісний фундамент, люди готові захищати свої переконання, принципи співжиття, громадянські права та чесноти. В авторитарних соціумах від домінуючих ціннісних наративів швидко відмовляються найширші маси населення. Демократія ж залишається сильною, що відбувається, з нашої точки зору через те, що вона «в сучасну епоху сама собою є важливою й загально визнаною цінністю. Але вона утверджується і набирає справжньої сили тільки за умови, що люди знають, за що вони поцінують демократію, чого хочуть досягти і що захищатимуть. Ці основоположні риси демократії перетворили її на соціальну цінність в уяві людей ХХ ст. і можуть бути охарактеризовані як демократичні цінності. Демократичні цінності – це те, заради чого демократію варто захищати, це уособлення її значущості та життєдайності, її привабливості для мільйонів людей, те, завдяки чому демократія здобуває нових прихильників в усьому світі» [19, с. 40]. В цьому й полягає її консолідаційна функція, яка сьогодні є важливою не лише на рівні європейської аксіології, але й в контексті подолання руйнівних наслідків глобальної турбулентності. Гнучкість демократичного стилю мислення і дії, орієнтованість на потреби кожної людини з огляду на загальне благо і солідаризм, толерантне сприйняття різних світоглядно-аксіологічних позицій, миролюбний шлях вирішення складних конфліктних ситуацій – все це є здобутком саме європейських демократичних цінностей. І саме вони мають бути використані в якості основи для вироблення інструментів боротьби з

наслідками соціальної турбулентності, що охопила весь світ. Отже, в цьому контексті наше дослідження актуалізує проблематику інтеграції, консолідації європейських цінностей. Провівши дослідження основних екзистенцій та проявів європейської аксіології, проаналізувавши її значення для повноцінного застосування консолідаційної функції демократії, можемо зробити низку взаємопов'язаних висновків щодо проблем подальшого застосування аксіологічного потенціалу європейської демократії в сучасному світі, особливо в контексті соціальної турбулентності, яка створює для людини безліч викликів і небезпек.

Література:

1. *Козловець М.А.* Європейська ідентичність: уніфікація чи «єдність в розмаїтті»? / М.А. Козловець // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: Збірник наукових праць. – Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2009. – Випуск 37. – С. 72 – 86.
2. *Бауман З.* Європа незнайомців / Зигмунт Бауман // Народна творчість та етнологія. – К.: ІМФЕ ім. М.Т. Рильського НАНУ, 2014. – № 3. – С. 12 – 20.
3. *Кудряченко А.І.* Європейські цінності та їх вплив на розбудову країн молоді демократії / А.І. Кудряченко // Науковий вісник Дипломатичної академії України. Зовнішня політика і дипломатія: досвід, моделі, традиції (до 95-ї річниці дипломатичної служби України. – К., 2012. – Вип. 19. – С. 62 – 68.
4. *Bridoux J.* Democracy Promotion: A critical introduction / Jeff Bridoux, Milja Kurki. – London and New York: Routledge, 2014. – 134 p.
5. *Лайон Д.* Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії / Девід Лайон // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Хрестоматія: навчальний посібник. – К.: Либідь, 1996. – С. 362 – 380.
6. *Ключник Р.М.* Аксіологічна криза як чинник розвитку політичної системи / Руслан Ключник // Стратегічні пріоритети. – Серія «Політика». – 2016. – № 1 (38). – С. 13 – 21.
7. *Bade K.J.* Legal and illegal immigration into Europe: experiences and challenges / K.J. Bade // European Review. – 2004. – Vol. 12. – № 3. – P. 339 – 375.
8. *Барановський Ф.В.* Становлення демократичної політичної системи та процес європейської інтеграції України: фактори взаємовпливу. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора політичних наук. Спеціальність: 23.00.02 – політичні інститути та процеси / Фелікс Барановський. – К.: 2009. – 34 с.
9. *Денисенко К.Ю.* Геополітичні контури Європи: місце України / К.Ю. Денисенко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Випуск 97 (Частина II). – С. 157 – 160.
10. *Spanger H.-J.* Why promote democratization? Reflections on the instrumental value of democracy / Hans-Joachim Spanger, Jonas Wolff // Democracy: Europe's Core Value? On the European profile in world-wide democracy assistance / Edited by Marieke van Doorn, Roel von Meijnenfeldt. – Delft: Eburon Academic Publishers, 2007. – P. 33 – 50.
11. *Дойч М.* Розв'язання конфлікту / Мортон Дойч // Політологія. Хрестоматія. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2004. – С. 476 – 484.
12. *Гьофе О.* Демократія в епоху глобалізації / Отфрід Гьофе. – К.: ППС-2002, 2007. – 436 с.
13. *Voicu M.* Values and attitudes in times of economy scarcity / Mălina Voicu, Hermann Dülmer // Values, Economic Crisis and Democracy. – London and New York: Routledge, 2016. – P. 3 – 18.
14. *Андрущенко В.П.* Організоване суспільство: Проблеми суспільної самоорганізації та інституалізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: Досвід соціально-філософського аналізу: у 2-х книгах. – Кн. 1 : Від мрії до дії. – К.: Знання України, 2018. – 659 с.

15. Черцова О.В. Криза неоліберальної демократії / О.В. Черцова // Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2011. – Випуск 103 (Частина І). – С. 248 – 257.
16. Ключник Р.М. Аксиологічна криза у комплексі факторів розвитку політичної системи / Р.М. Ключник // Грані. – 2016. – № 1 (129), січень. – С. 35 – 40.
17. Грубов В.М. Примари і реалії європейського ідеалізму / В.М. Грубов // Політологічний вісник. Збірник наукових праць. – К.: ВАДЕКС, 2015. – Вип. 77. – С. 439 – 451.
18. Тетчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / М. Тетчер. – М.: Альпина Паблшер, 2003. – 504с.
19. Основи демократії: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За заг. ред. А.Ф. Колодій. – Львів: Астролябія, 2009. – 832 с.

УДК 171. 7.001

Пирогова Т.

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНИХ СМАКІВ ТА ОЦІНОК

В статті доводиться, що формування естетичних смаків та оцінок – необхідної складової духовності людини - відбувається через виховання любові до мистецтва як внутрішньої потреби в спілкуванні з мистецтвом, розуміння сенсу мистецтва і його призначення. Розвиток інтересу до мистецтва передбачає, у свою чергу, формування вміння сприймати, розуміти та оцінювати твори мистецтва, що з часом переростає в естетичний смак особистості. Виростаючи із емоційної реакції на сприйняте та його раціонального аналізу, із суспільних поглядів на красу та індивідуальних психологічних переваг, естетичний смак засвідчує вихованість особи, її рівень естетичної культури. Нині, коли на молодь спрямований потік різної за якістю естетичної інформації, тиснуть численні технічні нововведення, своєрідні виклики духовності створює й постійно відтворює інтернет-середовище, виховання естетичних смаків та оцінок постає як своєрідний протектор поширенню бездуховності, як джерело утвердження гуманістичного світогляду, як своєрідний орієнтир, який допомагає розбиратися у світі істинних та фальшивих цінностей та спрямовує діяльність особистості до вершин естетичної досконалості.

Ключові слова: *людина, мистецтво, краса, естетичне, виховання.*

Пирогова Т. Формирование эстетических вкусов и оценок. В статье доказывается, что формирование эстетических вкусов и оценок - необходимой составной духовности человека - происходит через воспитание любви к искусству как внутренней потребности в общении с искусством, понимание смысла искусства и его назначения. Развитие интереса к искусству предполагает, в свою очередь, формирование умения воспринимать, понимать и оценивать произведения искусства, со временем перерастает в эстетический вкус личности. Вырастая из эмоциональной реакции на воспринято и его рационального анализа, из общественных взглядов на